

Objektivnost spoznaje: Kantov model

Mikuličić, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:682877>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Završni rad

Objektivnost spoznaje: Kantov model

Mentor: prof. dr. sc. Predrag Šustar

Kolegij: Filozofija kao sustav: Povijest klasičnog njemačkog idealizma

Studentica: Karla Mikuličić

Studij: Preddiplomski dvopredmetni studij Filozofije i Povijesti

Rijeka, rujan 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kantov kopernikanski obrat	2
3. Mogućnost spoznaje i podjela sudova kod Kanta	6
3.1 Podjela sudova na analitičke i sintetičke	6
3.2 Podjela empirijskih sudova: Zamjedbeni i iskustveni sudovi	9
3.3 Mogućnost spoznaje	13
3.3.1 Iskustveni sudovi i čisti razumski pojmovi	13
3.3.2. Noumena i phenomena	15
3.3.3 Problem iskustva	17
4. Zaključak	18
5. Popis literature	19
Primarna literatura	19
Sekundarna literatura	19

Sažetak

U ovom radu prikazat će se objektivnost empirijske spoznaje prema Kantovom modelu. U radu će to biti prikazno na sljedeći način. Prvi dio rada odnosi se na Kantov kopernikanski obrat kojim se daje uvid u razlikovanje filozofskog shvaćanja do Kanta te promjenu koju obrat donosi vezano uz spoznaju. Nakon toga u radu je prikazan pregled tipologije sudova kod Kanta koji su nužni za spoznaju s naglaskom na zamjedbene i iskustvene sudove. Potom se analizira sama spoznaja te primjena iste na pojave. Nakon toga daje se kratki pregled problema iskustva i zaključno rezultat koji je proizašao iz samog rada. Referirajući se na ono što se pokazalo u radu i same autore koje spominjem iznijeti ću što smatram relevantnim po pitanju objektivnosti empirijske spoznaje.

Ključne riječi: Spoznaja, objektivnost, iskustvo, zamjedbeni sudovi, iskustveni sudovi

1.Uvod

Immanuel Kant jedan je od predstavnika filozofije 18. stoljeća koja je poljuljala dotadašnje tokove razmišljanja. Kant svojom filozofijom mijenja do tada uobičajena mišljenja o tome što sama spoznaja jest i na koji način ista funkcionira. Ono čemu filozofija a i sami spoznavatelji teže jest objektivna empirijska spoznaja. Središnji problem kojim se u svom radu bavim je postojanje upravo takve objektivne spoznaje prema Immanuelu Kantu. Ovim radom odgovorit ću na pitanje postoji li za Kanta objektivnost empirijske spoznaje i ako postoji na koji način je moguća te na što se konkretno ista odnosi.

Na početku središnjeg dijela rada prikazat ću Kantov kopernikanski obrat za kojeg smatram da je nužan zbog same tematike rada koja se odnosi na spoznaju. Spoznaja se temelji na odnosu spoznavatelja i predmeta spoznaje. Do Kanta se ovaj odnos nije značajno mijenjao, ali Kant kopernikanskim obratom u filozofiji čini razliku. Prikazat ću revolucionaran karakter ovog obrata i zašto smatram da je uopće važno da bi razumjeli samu spoznaju u Kantovom radu. Nadalje bavit ću se tipologijom sudova koji su također važan aspekt same spoznaje i dokazuju mogućnosti njenog objektivnog karaktera. Prvo ću prikazati razlikovanje analitičkih sudova od sintetičkih te uz primjere pokazati je li zaista postoji dobra utemeljenost kada se govori o sintetičkim *a priori* sudovima koji su u Kantovo vrijeme bili novost. Važnost ovakve vrste sudova nadovezuje se na spoznaju upravo zbog ključne uloge samog spoznavatelja u procesu spoznaje. Sintetičko *a priori* znanje povezat ću s nastavkom svog rada gdje iznosim podjelu empirijskih sudova koji su sami po sebi dio spoznajnog procesa. Pokušat ću objasniti gdje se u toj spoznaji dolazi do objektivnosti te kojim sudovima to postizemo. Nakon toga prikazat ću razlikovanje zamjedbenih od iskustvenih sudova, koji su ključni za samo znanje koje imamo o svijetu. Osvrnuti ću se na objektivnost koja proizlazi iz iskustvenih sudova za koju Kant tvrdi da predstavlja nešto zajedničko svima nama prilikom spoznaje. Zatim ću se osvrnuti na važnost iskustvenih sudova u samoj spoznaji i ponuditi rješenje na pitanje postoji li zaista objektivnost spoznaje kod Kanta i kako je moguća. Ukratko ću prikazati i važnost te problem iskustva te prikazati odnosi li se spoznaja kakvom je smatra Kant na pojave ili stvari po sebi. Zaključno ću procijeniti sam Kantov model na temelju cijelog rada i osvrnut ću se na ono što autori kažu o istome.

2. Kantov kopernikanski obrat

Predgovorom *Kritike čistoga uma* iz 1787. godine Kant okreće cjelokupnu filozofiju razuma u drugome smjeru. Kant navodi kako se do sada odnosno do njegova pisanja *Kritike*, pretpostavljalo da se spoznaja vanjskoga svijeta uvijek odnosila u smjeru predmeta na čovjeka. Kant upravo u tom pogledu čini neku vrstu zaokreta ili revolucije. Ono što je Kopernik učinio za astronomiju, Kant je nastojao učiniti za filozofiju. Kopernik u središte svega zbivanja stavlja čovjeka. Kant postulira sličan način razmišljanja. Čovjek po Kantu ima presudnu ulogu u razumijevanju svijeta. Ono što se time želi reći jest svakako da se subjekt više ne okreće oko objekta već mu jedini jamac za istinitost jest vlastita spoznajna moć. Za Kanta to bi značilo da se predmeti upravljaju prema našoj spoznaji. Primjerice, kod zrenja predmeta pretpostavimo da se zor¹ upravlja prema nekom predmetu tog istog zora. Mi možemo doći do nekih spoznaja o predmetu ali ništa ne dobivamo vezano uz sam zor. Što bi *a priori* saznali o zoru? Kant kaže kako ne bi uočili važniji napredak u našem znanju. Kant temelji ove pretpostavke na formalnim logičkim pravilima mišljenja. Model ovakvog razmišljanja temeljen je na potpunom apstrahiranju od sadržaja misli i kodifikaciji oblika valjanog zaključivanja. Kopernikanski obrat za Kanta predstavlja upravo to. On kaže kako razum ima uvid samo u ono što sam proizvodi prema vlastitom dizajnu.²

Kant u svojem radu nigdje ne govori o konkretnom terminu Kopernikanskog obrata. O Koperniku piše i to samo u uvodnom dijelu *Kritike čistoga uma*. Ono što govori jest sljedeće;

Neka se zato jednom pokuša, ne bismo li u zadacima metafizike bolje napredovali, ako prihvatimo da se predmeti moraju upravljati prema našoj spoznaji. To se tako već bolje slaže s traženom mogućnošću njihove spoznaje *a priori*, koja treba da odredi nešto o predmetima, prije nego što su nam dani. S time je isto tako, kao što je bilo s prvom pomisli Kopernikovom, koji je pokušao neće li bolje uspjeti ako prihvatimo da se gledalac okreće, a da naprotiv zvijezde miruju, pošto s objašnjenjem nebeskih gibanja nije išlo kako treba, dokle god je prihvaćao da se cijeli zvjezdani svijet okreće oko gledaoca. U metafizici može se pokušati na sličan način što se tiče zrenja predmeta.³

¹ Prema Hrvatskoj enciklopediji: U filozofiji, u užem smislu, izravni pogled na neku osjetilno danu pojedinačnu stvar koja se pokazuje u svojoj konkretnoj punini, tj. bez posredovanja drugih spoznajnih sadržaja.

< <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67402> >

² Buroker Jill Vance, *Kant's Critique of Pure Reason*, Cambridge University Press, New York, 2006. str. 19.

³ Immanuel Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984. str. 15.

Ovim se citatom jasno uvodi ono čime je Kant vođen pri pisanju *Kritike čistoga uma* a svakako onog dijela kojim ću se u radu primarno baviti. Spoznaja se do Kanta odnosila s objekta spoznaje ka spoznavatelju, slična situacija je i s Kopernikom i zvijezdom. I sam Kant uviđa sličnosti te tvrdi kako su oni oboje ustvrdili alternativnu hipotezu zbog toga što se ranija hipoteza pokazala nezadovoljavajućom.⁴ Ono što Kant želi postići je svakako razumijevanje same spoznaje. Objekti ne utječu na nas već mi kao spoznavatelji utječemo na objekte. Naš um, odnosno konstrukt objekta u našem umu jest ključan za spoznaju. Taj konstrukt mi pridajemo objektima spoznaje direktno kao proizvod nas samih. Ono što je Kopernik učinio za astronomiju, učinio je i Kant za filozofiju razmišljajući na sličan način.⁵

Kopernikanski obrat svakako je važan dio centralnog Kantovog argumenta ali ne može se reći kako posjeduje presudnu funkciju. Kopernik i Kant povezuju se samo u pogledu donošenja novih načina razmišljanja, odnosno revolucije u tadašnji znanstveni i filozofski svijet. Mijenjaju ono što se do tada shvaćalo uobičajenom praksom i razmišljanjem. Tvrdi se kako um za Kanta ima drugačiju ulogu, smatra Kant kako je uloga uma presudna u spoznaji utječući na predmete te iste spoznaje. Um se do Kanta shvaća isključivo kao promatrač predmeta spoznavanja te nema neku značajniju ulogu.⁶ Kant na taj način mijenja stavove i donosi obrat kojim um ima presudnu ulogu u samoj spoznaji. Metafizika za Kanta ima također posebnu ulogu. Metafizika je do Kanta bila zapostavljena jer se radi o grani filozofije koja govori o nečemu što nadilazi iskustvo⁷ i ne uključuje nas kao aktivne sudionike koji do takvih spoznaja mogu doći sa sigurnošću. Ono čemu se u spoznaji težilo je svakako dolaženje do *a priori* znanja⁸, do obrata koji Kant donosi u filozofiji često se to bezuspješno pokušavalo postići. Sam Kant navodi kako su do sada svi pokušaji rezultirali neuspjehom.⁹ Nešto se moralo promijeniti u načinu razmišljanja o ovom problemu. Značaj metafizike ovim obratom promijenio bi se iz korijena. Time bi metafizika dobila onu ulogu koju posjeduju matematika, kemija, fizika i druge prirodne znanosti. Kopernik je značajnije utjecao na upravo skupinu prirodnih znanosti dok Kant ovim obratom utječe ne samo na metafiziku već i na cjelokupnu filozofiju. Cilj uvođenja ovakve vrste obrata leži u nadi kako će samo ovakav obrat nakon mnogih pokušaja dovesti do željenog

⁴ Paton H. J. *Mind*, Vol. 46, No. 183 (Jul., 1937), Oxford University Press, str. 365.

⁵ Paton H. J. *Mind*, Vol. 46, No. 183 (Jul., 1937), Oxford University Press, str. 366.

⁶ Dicker Georges, *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University press, New York, 2006, str. 32-33.

⁷ metafizika. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 8. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40343>

⁸ Prema Lucas Thorpe; *The Kant Dictionary*: a priori znanje: vrsta znanja koja je primarna ili neovisna o iskustvu. Str. 29.

⁹ Immanuel Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984. str. 15.

shvaćanja *a priori* znanja. Po Kantu trebali bi spoznaju shvaćati na način da se objekti spoznaje sada moraju upravljeti prema našem spoznajnom aparatu. Ako se razmotri ova mogućnost postaje jasno kako je na taj način moguće doći do *a priori* znanja.¹⁰

Narav poznate stvari do obrata je određivala sadržaj našeg znanja. Nije jasno kako onda možemo imati *a priori* sintetičko znanje. To je vrsta znanja koja je i informativna ali i nužna. Takvo znanje potječe od subjektivnih sposobnosti i rezultira transcendentnim idealizmom. Stvari po sebi su kao takve nespoznatljive za Kanta ali postoji spoznaja koju o tim stvarima možemo imati. Filozofi su do pojave Kantovog transcendentnog idealizma smatrali kako je naša spoznaja uvelike ili čak u potpunosti određena svijetom u kojem se sama spoznaja i zbiva. Ono što je Kanta navelo da promijeni način razmišljanja i zaključivanja je pretpostavka koja kaže da ako je sva spoznaja u skladu s objektima tada se nikada ne bi mogla utvrditi valjanost *a priori* znanja. Tome je tako jer su objekti spoznaje bili shvaćani kao predmeti koji dolaze do razuma putem iskustva. Odnosno govorilo se samo o mogućnosti *a posteriori* znanja¹¹ o objektima spoznaje. Samu valjanost tada bi mogli procijeniti samo u *a posteriori* saznanjima, a Kant teži mogućnosti *a priori* znanja.¹²

Svi ovi elementi i utjecaji dovode do onoga što poznamo kao kopernikanski obrat u filozofiji koji će se pokazati kao nužan za razumijevanje objektivnosti spoznaje po Kantovom modelu. Do Kopernika smatralo se kako u astronomiji čovjek, odnosno promatrač nebeskih tijela, miruje. Kopernik čini razliku tvrdeći kako je vrijeme da se čovjeka stavi u središte spoznajnog interesa. Čovjek aficira na predmete a ne obratno. U spoznajnom procesu za Kanta čovjek je ključan što do tada nije bilo slučaj. Spoznaja kao takva neće biti sastavljena od pretpostavke da predmeti utječu na nas već mi kao promatrači predmeta direktno i neposredno utječemo na njih već kroz samo zrenje koje se uzima kao početak spoznaje. Na neki način ovo se može shvatiti i kao eksperiment kojem Kant daje šansu. On vuče paralelu svojeg istraživanja s Kopernikovim, ne poistovjećuje se ali vidi sličnosti. Na neki način odvaja ove dvije revolucije koje su nastale u duhu promjene.¹³ Postavlja se i nameće pitanje mogućnosti spoznaje u objektivnom smislu s obzirom na to da smo kao ljudi različita bića. Kako objektivno postaviti spoznaju kada smo mi glavni akteri iste? Je li uopće moguća objektivna spoznaja je pitanje

¹⁰ Dicker Georges, *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University press, New York, 2006, str. 32-33.

¹¹ Prema Lucas Thorpe; *The Kant Dictionary*: a posteriori znanje: vrsta znanja koja je ovisna o iskustvu. str. 29.

¹² Paton H. J. *Mind*, Vol. 46, No. 183 (Jul., 1937), Oxford University Press, str. 366.

¹³ Paton H. J. *Mind*, Vol. 46, No. 183 (Jul., 1937), Oxford University Press, str. 368.

kojim ću se baviti u nastavku i razjasniti kako Kant rješava ovaj problem. Kant nam nudi mogućnost sintetičkog *a priori* suđenja odnosno znanja, gdje se po Kantu jedino preko sintetičkih sudova može doći do nove spoznaje. Kant smatra kako jedino kroz sintetičko *a priori* znanje mi kao promatrači sudjelujemo u spoznaji i upravo tu nastaje obrat koji je unio revoluciju u filozofski svijet. Ono čemu Kant teži jest mogućnost preko koje će moći dokazati ne samo kako *a priori* znamo o stvarima veći i ono što smo mi direktno primjenili na te iste stvari. Na taj način pokušat će testirati i takvu novu metodu razmišljanja. Objekti su ti koji se prilagođavaju našim kategorijama razuma a ne obratno. I upravo to je ono što sačinjava Kantov kopernikanski obrat u filozofiji.¹⁴ Naziv kopernikanski obrat u filozofiji je svakako primjeren kako zaključuje i sam H.J. Paton. Primjeren je svakako jer je i sam Kopernik kao i Kant našao u subjektu spoznaje ono što se do tad tražilo isključivo u objektu spoznaje.¹⁵

¹⁴ Paton H. J. *Mind*, Vol. 46, No. 183 (Jul., 1937), Oxford University Press, str. 369.

¹⁵ Paton H. J. *Mind*, Vol. 46, No. 183 (Jul., 1937), Oxford University Press, str. 371.

3. Mogućnost spoznaje i podjela sudova kod Kanta

3.1 Podjela sudova na analitičke i sintetičke

Prvu podjelu sudova koju je prilikom promatranja problema spoznaje kod Kanta važno razumjeti jest podjela na analitičke i sintetičke sudove. Važnost razlikovanja ove vrste sudova a povezanih s temom objektivnosti spoznaje leži u razumijevanju sitetičkih a priori sudova. Ova vrsta sudova donosi nam objektivnost ali i našu mogućnost dolaska do samih spoznaja o svijetu oko nas. U nastavku ću objasniti samo razlikovanje a svoj fokus stavit ću upravo na mogućnost objektivne spoznaje putem ove vrste sudova.

U vrijeme prije Kanta podjela na analitičke i sintetičke sudove bila je itekako poznata. Kant ne dvoji oko ove podjele i prihvaća ju. No, ipak ono što ne prihvaća jest podjela prema kojoj su sintetički sudovi strogo *a posteriori* dok su analitički sudovi strogo *a priori*. Kant je smatrao kako je moguće da postoje i sudovi koji su sintetički a u isto vrijeme i *a priori*. Sintetičko *a priori* znanje po Kantu nalazimo u matematici, prirodnim znanostima i u metafizici. Matematika je možda i najbolji primjer na kojem se takvo znanje može dokazati. Matematičke nužnosti možemo predstaviti kao sintetičke *a priori* sudove. Primjer jednog takvog suda je “ $7+5=12$ ”. Ovaj sud nije analitički jer iz definicije ili same primjene brojeva sedam i pet nije jasno kako ih povezujemo s brojem 12. Sam broj sedam ne govori nam ništa o tome da kada bi ga zbrojili s brojem pet dobijemo 12. Dakle jasno je kako ovakva vrsta suda donosi neko novo znanje, koje nismo imali prije zbrajanja ova dva broja.¹⁶ Samim time radi se o sintetičkom sudu. Kant tvrdi da koliko god se jako trudili i rastavljali i analizirali pojmove brojeva sedam i pet u njima nećemo pronaći ništa što ih povezuje s brojem 12.¹⁷ Iako je problematično za Kanta objasniti zašto se u ovom slučaju radi o sintetičkom sudu, svi filozofi trebali bi se složiti oko toga da se svakako radi o *a priori* sudu. Takav sud nije nastao empirijskom spoznajom već predstavlja neku matematičku nužnost. Ova nužnost govori nam nešto o spoznaji vanjskog odnosno fizičkog svijeta. Kant smatra da nam takvi sudovi zaista pomažu pri spoznaji istinskog fizičkog svijeta. Mi smo aktivno uključeni u samu spoznaju preko naše intuicije koja je osjetljiva na vanjske podražaje. Dakle naša se osjetila ne mogu tek tako isključiti iz bilo koje vrste spoznaje bila ona objektivna ili subjektivna.¹⁸ Možemo reći kako je sud “ $7+5=12$ ” objektivne prirode jer ne ovisi o ničijem kognitivnom aparatu niti o stanju u kojem se osoba nalazi prilikom spoznaje ovakve vrste matematičkog suda. Ovaj sud vrijedi u matematičkom i

¹⁶ Buroker Jill Vance, *Kant's Critique of Pure Reason*, Cambridge Univeristy press, 2006, str. 32-33.

¹⁷ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str 98-99.

¹⁸ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 99-100.

aritmetičkom svijetu za svih jednako. Ako se pitamo zašto je normalno takvo što očekivati od drugih spoznavatelja Kant nudi odgovor;

Jer ne bi bilo razloga zašto bi se sudovi drugih ljudi nužno morali podudarati s mojima ako ne bi bilo jedinstva predmeta na koji se svi ti sudovi moraju odnositi i s kojim se moraju podudarati te zato svi moraju biti isto tako međusobno usklađeni.¹⁹

Kant zbog cijele argumentacije ovdje pretpostavlja nužnost jedinstva predmeta. Ono što se ovime želi pokazati jest nemogućnost skeptičke misli koja bi svakako uputila na mogućnost gdje se predmeti razilaze u spoznaji. Međutim, Kant na temelju sličnosti ili čak podudaranja sudova kod svih spoznavatelja pretpostavlja da postoji jedinstvo predmeta.

Mi dakle preko sintetičkih sudova proširujemo svoje znanje. Kod analitičkih sudova to nije slučaj jer mi samo analiziramo pojam u kojem je već sadržan ili pridodan mu predikat ili svojstvo. Ono što Kant naglašava je svakako saznanje prema kojem ćemo mi preko našeg razuma pridodati novo znanje pojmu ili subjektu u rečenici kada govorimo o sintetičkim sudovima. Mi imamo znanja koja su sadržana u pojmu i do njih dolazimo analizirajući sam pojam kada je riječ o analitičkom sudu. Kada govorimo o sintetičkom sudu potrebno je značenje subjekta u tom sudu tražiti van samog pojma subjekta o kojem govorimo.²⁰ Primjerice ako kažem; trokut ima tri kuta, tada ne moram tražiti informaciju je li točno ima li trokut tri kuta. Iz same definicije trokuta ta informacija jest jasna. Nismo proširili svoje znanje kada je u pitanju analitičan sud.²¹ Ovaj proces Kant prikazuje primjerom pojma tijela:

Kad npr. kažem: sva su tjelesa protežna, onda je to analitičan sud. Ja naime iz pojma, koji vežem za riječ tijelo, ne smijem izaći da bih našao da je protežnost povezana s njime, nego moram onaj pojam samo razglobiti, tj. da bih taj predikat našao u njemu moram samo postati svjestan onoga raznolikoga što uvijek pomišljam u njemu. To je dakle analitičan sud. Naprotiv kad kažem: sva su tjelesa teška, onda je predikat, nešto posve drugo od onoga što ja uopće promišljam u samome pojmu tijela. Dodavanje takvoga predikata daje dakle sintetičan sud. ²²

Za sintetički sud potrebno nam je još nešto osim samoga pojma o kojem se u rečenici govori. To nešto Kant u *Kritici čistoga uma* naziva X-om. Na X upire i sam razum kako bi u procesu spoznaje došlo do novih saznanja. Kada je riječ empirijskim ili iskustvenim sudovima Kant tvrdi kako X označava potpuno iskustvo koje je promišljeno s pomoć pojma o kojem je riječ.

¹⁹ Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019, str. 115.

²⁰ Prema Lucas Thorpe; *The Kant Dictionary*, str. 17-18.

²¹ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 25-26.

²² Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 26.

Kant se pita što je to na što razum upire a nije sadržano u iskustvu i nemamo mogućnosti da se na to isto sami osvrnemo kada govorimo o sintetičkim sudovima. Kako bi jasnije shvatili što se želi reći Kant ponovno koristi primjer. Kao primjer uzima sud "Sve što se događa ima svoj uzrok". Prilikom analize pojma svega što se događa nemamo mogućnosti da pronademo uzrok koji bi vremenski prethodio takvoj radnji.²³ Uzrok mora kao pojam ležati van pojma svega što se događa. Pojam uzroka zaista leži izvan pojma svega što se događa ali Kant tvrdi da upravo prilikom upiranja razuma na taj novi pojam, ako je sve smisljeno, mora postojati neka veza između dvaju pojmova. Sama spoznaja kao takva zasniva se na proširivanju onoga što nam je već poznato a opet nužno mora biti neovisno o našem iskustvu. Takva spoznaja je sintetička i apriorna. Kant bez obzira na ovakav svoj zaključak ne odbacuje analitičke sudove kao nužne u našoj spoznaji ali oni nisu nikakva nadogradnja već samo pojašnjenje onoga što je već sadržano u nekom pojmu.²⁴

Zajednički princip koji Kant spominje a vezuje se uz sudove je načelo proturječja. Ovo načelu nalazimo i u *Prolegomeni* gdje Kant pojašnjava što to razlikuje sintetičke od analitičkih sudova. Princip preko kojeg prepoznamo analitičan sud je svakako kontradikcija ili proturječje. Ako uzmemo neki sud kao primjer i negaciju tog istog suda te tada dobijemo kontradikciju, svakako se radi o analitičkom sudu.²⁵ Kod sintetičkih se sudova ovo se načelo po Kantu ne može primijeniti. Jasno je i zašto je tome tako. Kod sintetičkih sudova predikat nikako nije sadržan u pojmu subjekta pa samim time kontradikcijom takvo što nije provjerljivo.²⁶

Na taj način Kant dokazuje kako do spoznaje dolazimo preko sintetičkih sudova a ne analitičkih jer nam isti ne otkrivaju ništa novo što već samo po sebi nije sadržano u samom pojmu subjekta. Kant u 2. izdanju *Kritike čistoga uma* također nadodaje kako sintetički sudovi upravo iz ovih razloga jesu iskustveni, dakle povezani su sa istisnom *a priori* spoznajom koju ovim radom želim objasniti.²⁷ U nastavku rada pobliže ću prikazati koliko je važno razumijevanje ove vrste sudova kada dolazimo do same spoznaje i kako je to povezano s istom.

²³ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 26-27.

²⁴ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, 25-26 str.

²⁵ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, 26-27 str.

²⁶ Isto.

²⁷ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, 27. str.

3.2 Podjela empirijskih sudova: Zamjedbeni i iskustveni sudovi

Spoznaja se kod Kanta sastoji od empirijskih sudova. Empirijski sudovi su vrsta sudova koja nam omogućuje spoznaju. U ovom dijelu rada prikazat ću karakteristike i obilježja ovih vrsta sudova. Također ću naglasiti sličnosti i razlike koje nam donosi Kant, a objašnjene su detaljno člankom *Revisiting judgements of perception* Henry E. Allisona²⁸ za kojeg smatram da nosi glavnu misao razumijevanja drugog dijela Kantove *Prolegomene*, te po meni na zanimljiv i jasan način objašnjava važnost cijele argumentacije vezane uz spoznaju.

Za Kanta empirijski sudovi su zamjedbeni ali nisu uvijek i iskustveni. Kant ovu razliku ne čini sam od sebe već potaknut priručnikom koji je koristio prilikom izučavanja logike. Priručnik po imenu *Auszug aus der vernunftlehre* autora Georg Friedrich Maiera dijeli sudove na sličan način. Kant potaknut ovom podjelom dolazi do podjele na zamjedbene i iskustvene sudove koji su osnova za spoznajni proces i konačnu spoznaju. Zamjedbeni i iskustveni sudovi razlikuju se na temelju onoga što Kant navodi u *Prolegomeni*, a to ću objasniti u nastavku. Ono što ih čini sličnima je diskurzivna priroda ovih sudova. Diskurzivna priroda sudova se odnosi na sudove ove vrste na slijedeći način. Diskurzivno se u filozofiji koristi kao termin za nešto što se zasniva na razmišljanju odnosno nešto što se izvodi iz logičkog zaključivanja.²⁹ Kant diskurzivnost pridaje kao karakteristiku i zamjedbenim i iskustvenim sudovima. Kod zamjedbenih sudova diskurzivnost je vidljiva iz logičkog povezivanja reprezentacija koje utječu na nas kao spoznavatelje. Allison ovdje uviđa kako postoji nejasnoća. Ono što on pita jest to kako postoji takvo nešto kao što je logička povezanost zamjedbi. Jasno je da se takva vrsta povezivanja događa u samom spoznavatelju ali nije jasan način na koji se to događa. Jasno je kako sama zamjedba nema sposobnost za logičko povezivanje. Dakle logičko povezivanje događa se unutar spoznavatelja. Postavlja se pitanje je li to logičko povezivanje dovoljno slično kod svih spoznavatelja da možemo primjeniti sudove koji vrijede za svih jednako.³⁰ Upravo ovdje nastaje problem objektivnosti. Sve što spoznajemo kreće od zamjedbi te zamjedbe mogu i ne

²⁸ Allison Henry E., *Revisiting Judgments of Perception*, Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association, Vol. 91 (2017), str. 198-214.

²⁹ diskurzivan (srednjovjekovni latinski discursivus, od latinski discurrere: razilaziti se) ili sukcesivan jest onaj način mišljenja koji logički napreduje od jedne određene predodžbe do druge i cijelu misaonu tvorevinu gradi iz njezinih dijelova. U širem smislu diskurzivnim se naziva pojmovno mišljenje u razlici spram intuitivnoj spoznaji putem zora. diskurzivan. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 29. 8. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15416>>.

³⁰ Allison Henry E., *Revisiting Judgments of Perception*, Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association, Vol. 91 (2017), str.200-201.

moraju biti kod svih jednake i Kant rješava pitanje subjektivnosti i objektivnosti sudova na slijedeći način.

U *Prolegomeni* Kant tvrdi kako su svi naši sudovi prvo zamjedbeni tj. valjani su samo za nas same. Tek nakon toga možemo im pristupiti kao da im dajemo neki drugačiji odnos prema objektu. Mi imamo želju da takav sud bude valjan kako za nas tako i za druge spoznavatelje. Valjanost za nas i svakoga je ono čemu se teži u samoj spoznaji da bi postala objektivno valjana. Ako se sud podudara s nekim predmetom onda se svi sudovi o tom istom spomenutom predmetu moraju međusobno podudarati. Objektivnost sudova znači samo općevaljanost sudova koji su izraženi o istom predmetu. Primjerice sud "Šećer je sladak." za Kanta predstavlja čisti zamjedbeni sud. Zašto se takav sud ne može uzvisiti na razinu iskustvenog suda? Kant nudi odgovor:

To ćemo objasniti ovako: da je soba topla, šećer sladak, pelin odvratn, to su subjektivno valjani sudovi. Uopće ne zahtijevam da ja, ili bilo tko drugi isto tako, uvijek treba naći da takvi sudovi izražavaju odnos dvaju osjeta spram istoga subjekta, naime mene samoga, i samo u mojem ondašnjem stanju zamjedbi te zato nemaju valjanost o objektu. Takve sudove nazivam zamjedbene.³¹

Ono što Kant dodatno pojašnjava vezano uz citat naveden iznad, jest to da se zamjedbeni sudovi odnose samo na osjećaj koji je svakome njegov vlastiti dakle subjektivan. Takav osjećaj ne bi smjeli nikada pridavati samome objektu kojeg spoznajemo, samim time da se zaključiti kako takvi zamjedbeni sudovi nikada ne bi mogli postati objektivni. Meni se primjerice nešto čini slatkim, netko drugi isti proizvod protumačio bi gorkim. Osoba koja prosuđuje drugačijeg je stanja nego li ja koja kušam isti proizvod. Nikad ne bi mogli doći do nekog zajedničkog rješenja i upravo na takve situacije i sam Kant upozorava.³² Također, takve primjere susrećemo u svakodnevnom životu i takvi primjeri uvijek ovise o promatraču i načinu na koji se neki predmet proučava. Nemoguće je sud koji dajemo u prvom licu primjeniti i na sve ostale spoznavatelje tek tako. Sudovi koji imaju formu primjerice; mislim kako; čini mi se; osjećam; i slične formulacije ne mogu se smatrati općevažecima.³³

³¹ Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019, str. 115.

³² Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019, str. 115-116.

³³ Allison Henry E., *Revisiting Judgments of Perception*, Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association, Vol. 91 (2017), str.200.

Kakve sudove uopće možemo smatrati općevažećima? Ponovno se vraćamo na sam početak gdje se čini razlika zamjedbenih i iskustvenih sudova. Svi su naši sudovi u početku samo zamjedbeni. Možemo dakle zaključiti kako postoje dvije vrste zamjedbenih sudova. Prvi su oni koji se ne mogu transformirati u iskustvene, zatim oni koji imaju tu mogućnost. Razlikovanje između dvije vrste zamjedbenih sudova leži u mogućnosti supsumiranja pod kategorije.³⁴ Kategorije su nam u filozofiji poznate još od Aristotela, međutim Kant proširuje kategorije brojčano i prema značaju. Kant nudi tablicu kategorija koja je izvedena iz tablice sudova. Sama ta činjenica govori nam o povezanosti kategorija sa sudovima. Kategorije u Kantovoj filozofiji imaju ulogu pretpostavljanja konceptata koji su nužni za apliciranje logičke funkcije sudova o objektima.³⁵ Razlikovanje se dakle odnosi na posebne pojmove odnosno mogućnost supsumiranja pod kategorije istih. Kant to objašnjava na sljedeći način;

Empirijski su sudovi, ukoliko imaju objektivnu valjanost, iskustveni sudovi; ako su samo subjektivno valjani, nazivam ih pukim zamjedbenim sudovima. Ovi posljednji ne trebaju nikakvih čistih razumskih pojmova, nego samo logičko povezivanje zamjedbi u jednom mislećem subjektu. No oni prvi uvijek iziskuju pored predodžbi osjetilnog zora još posebne pojmove, izvorno proizvedene u razumu, koji upravo čine da je iskustveni sud objektivno valjan.³⁶

Ovim citatom postaje jasna glavna razlika zamjedbenih i iskustvenih sudova. Oba suda su empirijske prirode ali glavnu razliku čine ranije spomenuti posebni pojmovi koji su nužan dio same spoznaje, time hoću reći sljedeće;

Naša spoznaja započinje zamjedbama odnosno postoji neki zor kojim započinje spoznaja. Nadalje tvrdi Kant zor se supsumira pod neki pojam. Pojmovi pod koje se zamjedba supsumira jest čisti razumski a priori pojam koji kao takav daje općevaljanost sudovima kojima raspolažemo u samoj spoznaji. U trenutku kada se čista zamjedba supsumira pod posebne pojmove dolazi do promjene suda iz zamjedbenog u iskustveni sud. Kant i sam naglašava kako su naši sudovi uvijek prvo puki zamjedbeni. Time se želi postići razumijevanje kako se zamjedbeni sud može transformirati u iskustveni sud.³⁷ Po Allisonu sam proces izgleda ovako; zamjedba je prva koji imamo u spoznajnom procesu, ta ista zamjedba može i ne mora stajati u nekom logičkom odnosu s drugim zamjedbama. Nadalje, zamjedba koja ne stoji u nikakvom logičkom odnosu s drugim zamjedbama ne može se supsumirati pod poseban pojam. S obzirom

³⁴Isto.

³⁵ Prema Lucas Thorpe; *The Kant Dictionary*, str. 41-42.

³⁶ Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019. str. 113. 1-7

³⁷ Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019. str. 119-121.

da je supsumiranje pod posebne pojmove nužno da bi došli u spoznajnom procesu do iskustva ovdje ne može biti riječ o iskustvenom sudu. Zašto je tome tako? Odgovor koji nam se nudi kaže slijedeće; posebni pojmovi imaju funkciju određivanja odnosa s obzirom na logičku funkciju nekog suda. Ako nema logičke funkcije koja povezuje zamjedbe tada posebni pojmovi u samoj zamjedbi nemaju što činiti.³⁸ Dakle posebni pojmovi primjenjuju se samo na iskusne sudove. Ovaj proces valjan je za sve sudove a najvažnije za one koji su nužni u a priori spoznaji odnosno na sve sintetičke sudove. Kant tvrdi kako je situacija kod svih sudova jednaka. Čak i kod najjednostavnijih matematičkih aksioma dolazi do ovakve vrste procesa. Kako bi to objasnio koristi se primjerom duljine pravca;

Sud: pravac je najkraća crta između dvije točke, pretpostavlja da se crta supsumira pod pojam veličine koji zacijelo nije puki zor, nego ima svoje sjedište samo u razumu, a služi za to da se predodžba (pravca) u pogledu sudova koji se o njoj izriču odredi s obzirom na njezinu kvalitetu, naime mnoštvo, jer se pod njima razumijeva da je u danom zoru sadržano mnogo istovrsnoga.³⁹

Allison daje po meni dobru metaforu za kategorije kod Kanta. On kategorije naziva nositeljima preko kojeg se izvedbeni sudovi transformiraju u iskustvene. Međutim Allison također uviđa problem u čitavoj Kantovoj priči koja bi se trebala bitno nadovezati na objektivnost. Kant kao da zanemaruje svih 12 kategorija koje nam sam nudi, te ne ostavlja čitatelju mnogo izbora oko primjera koje navodi. Kantova analiza primjenjuje samo kategorije prema relaciji te na taj način po Allisonu ostavlja dojam kojim druge kategorije nisu primjenjive na funkciju pretvaranja zamjedbenih i iskustvenih sudova. Nužno je razumijeti kako sve kategorije odrađuju svoju funkciju na isti način te stoga donose objektivnost u spoznaji koja je po ovom modelu moguća.⁴⁰

³⁸ Allison Henry E., *Revisiting Judgments of Perception*, Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association, Vol. 91 (2017), str.203-204.

³⁹ Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019. str. 121.

⁴⁰ Allison Henry E., *Revisiting Judgments of Perception*, , Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association, Vol. 91 (2017),str.206-207

3.3 Mogućnost spoznaje

3.3.1 Iskustveni sudovi i čisti razumski pojmovi

Kant iskustvene sudove stavlja u središte razmišljanja o empirijskoj spoznaji uopće. U *Kritici čistoga uma* Kant ne čini razliku između iskustvenih i zamjedbenih sudova međutim u *Prolegomeni* čitav centralni dio njegovih argumenata posvećen je razlikovanju ove dvije vrste sudova. Iskustveni sudovi objektivno su valjani pa kao takvi doprinose objektivnosti kakva spoznaja koja bi pružila istinsko empirijsko znanje i treba biti. Iskustveni sudovi također nužno uključuju kategorije preko kojih ustvari dolazimo do znanja. Kant kako bi objasnio što to zaista znači osvrće se na kako on to kaže Humeov problematični pojam. Kada to kaže misli na pojam uzroka. Kada govorimo o uzroku potrebno je naći dva iskustva, jedno iskustvo koji bi bilo uzrok drugome iskustvu. Odnosno potrebna su nam dva zamjedbena suda koja kada bi preko uzroka uspostavila vezu ne bi više bila samo zamjedbeni tip suda već iskustveni. Na taj bi način došlo do podudaranja i do zakona koji pokazuje kako se svijet oko nas ponaša.⁴¹ Kako bi objasnio ove teze Kant koristi primjer;

Ako sunce dosta dugo obasjava neko tijelo, onda ono postaje vruće. Dakako da u tome još nema nužnosti povezanosti, dakle nema pojma uzroka. No ja nastavljam i kažem: ako gornja tvrdnja koja je samo subjektivno povezivanje zamjedbi treba postati iskustvena tvrdnja, onda se mora smatrati nužnom i općevaljanom. Takav bi sud bio "Sunce je svojim svjetlom uzrok topline".⁴²

Kada uzmemo u obzir ovakav sud jasno je kako je takav sud objektivno valjan. Spoznaja takvog suda jest također objektivna. Objektivnost spoznaje proizlazi kod Kanta kod iskustvenih a pritom sintetičkih a priori sudova.

Ono što se može primjerice prigovoriti Kantu je svakako da je pojam uzroka izvediv iz iskustva. Kant priznaje kako je moguće reći da nam iskustvo daje primjere koji čine pravilo. Mi primjerice kada govorimo o pojmu uzroka možemo reći da iz iskustva znamo kako ako učinimo neku radnju to će za sobom povući i drugu radnju. Primjer takve radnje bilo bi igranje biljara. Mi štapom udaramo kuglu da bi pomaknuli neku drugu kuglu. Prva radnja je dakle udaranje štapa u bijelu kuglu, dok je druga radnja udarac bijele kugle u neku drugu. Mi iz iskustva znamo

⁴¹ Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019. str. 145.

⁴² Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019. str. 145. 9-14

da je naš udarac u bijelu kuglu doveo do udaranja bijele kugle u neku drugu. Tada bi mogli slobodno reći kako nam je iskustvo pružilo pravilnost preko koje smo došli do pojma uzroka.⁴³ Takav pojam uzroka bio bi *a posteriori* a mi bi ga smatrali objektivno valjanim. Međutim Kant tvrdi kako takav pojam ne može nastati povučen iz pravilnosti koju nam nudi iskustvo već ako tražimo objektivnu valjanost te spoznaje tada ju moramo tražiti u razumu gdje bi dobila klasifikaciju *a priori*. Kant kada govori o dedukciji pojmova kao što je uzrok daje sljedeće pravilo; Taj pojam naime svakako zahtijeva da je neki A takve vrste da iz njega *neminovno i prema upravo općenitom pravilu* slijedi neki drugi B.⁴⁴ Ovakvo se pravilo može primijeniti i na Kantov primjer sunca ali i na primjer s kuglama, dakle može se primijeniti na sve takve vrste sudova. Mi na taj način možemo zaključiti da svaki učinak pripada nekom uzroku ako se orijentiramo na empirijsku spoznaju. Međutim Kant tvrdi kako tu postoji problem jer empirijski je nepoznatljivo da je učinak uvjetovan nekim uzrokom i da samo njemu pripada. Kada ne bi bilo uzroka ne bi bilo ni učinka. Primjenom empirijskih pravila dolazimo do proširene primjenjivosti tih istih pravila ali izostaje po Kantu prava i istinska upotreba čistih razumskih pojmova ako ih empirijskih sagledavamo.⁴⁵

⁴³ Pećnjak, Davor. "Sloboda volje, uzročnost i Hume." *Prolegomena* 10, br. 2 (2011): str. 311.

⁴⁴ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 68-69.

⁴⁵ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 65-69.

3.3.2. Noumena i phenomena

Kant dijeli sve oko nas na dva svijeta. Phenomena i noumena su svakako termini koji se često spominju kada je riječ o Kantovoj filozofiji. Važnost razumijevanja i razlikovanja nomene i phenomene a povezano sa temom kojom se ovaj rad bavi leži upravo u samoj spoznaji. Ako se prilikom istraživanja spoznaje upitamo što točno spoznajemo svakako će po Kantu biti riječ isključivo o fenomeni. U nastavku ću objasniti na što točno mislim kada to tvrdim.

Phenomena kod Kanta označava sve ono što je u prostoru i vremenu dakle sve što je dostupno nama i našim osjetilima. Noumena kod Kanta označava svijet stvari po sebi dakle neovisnih o ljudskom umu ili intuiciji.⁴⁶ Zbog toga stvari po sebi su i nespoznatljive, one nisu predmet našeg iskustva a kao takve ne daju nam mogućnosti da im se na bilo koji način približimo. Kant tvrdi kako spoznajemo stvari kao ljudi imamo samo u noumenalnom svijetu odnosno spoznajemo stvari koje su nam dostupne. Sva sintetička a priori načela su rezultati mogućeg iskustva i kao takva ne mogu se odnositi na stvari po sebi jer su stvari po sebi van bilo kakvog iskustva.⁴⁷ Ono što Kant ovime hoće reći jest svakako činjenica da ono o čemu mi kao ljudi imamo saznanja su samo pojave. Međutim za potpunu spoznaj mi ako prihvaćamo pojave dužni smo prihvatiti da postoje i stvari po sebi.

Upravo je ovaj dio argumentacije kod Kanta problematičan. Neki autori tvrde kako je Kant ovakvim načinom razmišljanja na neki način kontradiktoran samome sebi. Čini se da nas Kant uvjerava kako moramo vjerovati u postojanje stvari po sebi koje nisu ni prostorne ni vremenske. Kada se pobliže sagleda ovakav način razmišljanja, zaključuje se kako Kant nije rekao ništa kontradiktorno.⁴⁸ James Van Cleve tvrdi kako se ne radi o kontradikciji već samo i isključivo o pragmatičnom paradoksu. Ono što bi označavalo tu vrstu paradoksa glasilo bi ovako; označimo stvar po sebi kao p , zatim možemo reći slijedeće; vjerujem da p , ali ne znam da p . Takva tvrdnja izgleda ne pobija samu sebe.⁴⁹

⁴⁶ Dicker Georges, *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University press, New York, 2006, str. 43-44.

⁴⁷ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 134-135.

⁴⁸ Dicker Georges, *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University press, New York, 2006, str. 44.

⁴⁹ Van Cleve, *Problems from Kant*, str. 135

Objektivnost spoznaje dakle temeljena je na pojavama odnosno fenomenima ali uz pravilno razumijevanje stvari po sebi odnosno noumene. To što stvari po sebi nisu dostupne spoznavaju unutar iskustva ne znači da one nisu logički moguće.⁵⁰

⁵⁰ Dicker Georges, *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University press, New York, 2006, str. 43.

3.3.3 Problem iskustva

Samo iskustvo Kant spominje već na početku Kritike čistoga uma. U samom uvodu naglašava važnost i pokazuje zašto iskustvo možemo i trebamo uzeti u obzir kada je u pitanju samo spoznaja. Iskustvo naziva čak i prvim proizvodom razuma. Dakle od iskustva počinje sva spoznaja. Iskustvo se također ne pojavljuje samo po sebi već je produkt nekih sirovih informacija koje se stapaju u jedno i stvaraju iskusvene sudove. Sirove informacije dolaze nam od osjetila. Upravo iz tih razloga iskustvo nas može i zavarati. Osjetila koja su podložna primjerice našem trenutnom stanju, također šalju informacije razumu a ne moraju nužno biti ispravna. Iskustvo zbog toga ne može pružiti znanja kao što su prave općenitosti. Um po Kantu teži takvim općenitostima i stvarnim znanjem. Općenitosti Kant naziva a prioriima.⁵¹

Problem iskustva Kant sagledava nakon što je zaključio kako on ili bilo tko drugi zamjedbu mora povezati pod jednakim okolnostima. Kant iskustvo naziva produktom osjetila i razuma. U temelju iskustva Kant tvrdi kako jest sadržan sam zor odnosno zamjedba. Dakle prva stvar koju imamo u iskustvu jest taj zor koji je na neki način temelj iskustva. Uz zor Kant navodi i suđenje koje je potrebno za iskustvo. Kant nudi objašnjenje koje opisuje na koji način uopće nastaje i koje vrste tog istog suđenja postoje a potrebne su za iskustvo.⁵²

To suđenje može pak biti dvojako: prvo, ako zamjedbe samo uspoređujem i vežem u svijest svojeg stanja, ili drugo, ako ih povezujem u svijesti uopće. Prvi je sud samo zamjedbeni, pa ima utoliko samo subjektivnu valjanost, on je samo povezivanje zamjedbi u mojem mentalnom stanju, bez odnosa prema predmetu. Stoga nije, kako čovjek sebi obično umišlja, za iskustvo dosta da se zamjedbe uspoređuju i s pomoću suđenja povežu u svijesti. Na taj način ne nastaje općevaljanost i nužnost suda, po kojima on jedino može biti objektivno valjan i može biti iskustvo.⁵³

Po Kantu znanje o objektima sadržano je isključivo u sintetičkom a priori principu. Složio se kako je nemoguće da iskustvo predstavlja izvor a priori znanja kojem težimo odnosno teži naš razum. Kant je primjenom sintetičkog a priori principa dokazao postojanje i mogućnost objektivne spoznaje koja se odnosi samo na pojave odnosno phenomenu.

⁵¹ Kant, *Kritika čistoga uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 24-25.

⁵² Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019. str. 119.

⁵³ Immanuel Kant, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019. str. 117. 5-14.

4. Zaključak

U ovom radu bavila sam se problemom spoznaje kod Kanta odnosno mogućnošću objektivnosti empirijske spoznaje. Na početku sam ukratko objasnila pojam kopernikanskog obrata u Kantovoj filozofiji za kojeg smatram da je ključan za razumijevanje Kantovih radova koji se bave spoznajom. Fokus u ovom radu stavljen je prvenstveno na empirijsku spoznaju preko zamjedbenih i iskustvenih sudova. Razlikovanje i objašnjenje ovih vrsta sudova u radu se pokazalo kao korisno za samu objektivnu empirijsku spoznaju, te je zbog toga središnji dio uglavnom posvećen ovoj distinkciji. U problem spoznaje sam uključila i mogućnost sintetičkog *a priori* znanja kojem sam Kant i teži kada govorimo o znanju, a donosi nam mogućnost objektivne spoznaje. Na samom kraju rada pokazalo se kako Kant uspijeva dokazati objektivnost spoznaje kao jedan od većih izazova filozofije. Međutim, u radu se često pokazuju i manjkavosti same teorije na koje primarno ukazuju Buroker (2006), Dicker (2006) te Allison (2017). Slažem se u pogledu tih nedostataka, ali važno je razumijeti i povijesno sagledati na koji način i u kakvim je znanstvenom i filozofskom ozračju Kant došao do svoje teorije. Smatram kako Kantov način razmišljanja o ovom problemu predstavlja samo jednu od mnogih mogućnosti kako gledamo na svijet oko sebe. Rad je pokazao kako je objektivna empirijska spoznaja moguća i to upravo preko sintetičkih *a priori* sudova koji bi također kada govorimo o empirijskoj spoznaji trebali biti iskustveni sudovi. Također u radu se pokazalo kako se takva spoznaja može odnositi samo na pojave koje su nam dostupne.

5. Popis literature

Primarna literatura

- Kant, Immanuel, *Kritika čistog uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984.
- Kant, Immanuel, *Kritika moći suđenja*, Naprijed, Zagreb, 1976.
- Kant, Immanuel, *Prolegomena za svaku buduću metafiziku*, Kruzak, Zagreb, 2019.

Sekundarna literatura

- Allison, Henry E., *Revisiting Judgements of Perception*, American Philosophical Association Vol.91, 2017.
- Buroker Jill Vance, *Kant's Critique of Pure Reason*, Cambridge University Press, New York, 2006.
- Dicker Georges, *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University press, New York, 2006.
- Korner, Stephan, *Kant*, Penguin Books, London, 1990.
- Longuenesse, Béatrice, *Kant and the Capacity to Judge*, Princeton University Press, New Jersey, 1998.
- Paton H. J. Mind, Vol. 46, No. 183 , *Kant's So-Called Copernican Revolution*, Oxford University Press, (Jul., 1937).
- Pećnjak, Davor. "Sloboda volje, uzročnost i Hume." *Prolegomena* 10, br. 2 (2011): 311-316. <https://hrcak.srce.hr/74468>
- Scruton, Roger, *Kant; A very Short Introduction*, Oxford University press, 2001.
- Thorpe Lucas, *The Kant Dictionary*, Bloomsbury, London, 2015.
- Van Cleve, James, *Problems from Kant*, Oxford University Press, New York ,1999.